

ADOMO MICKEVIČIAUS VIETOMIS

Jonas RISKUS

Kaip kiekvieno rašytojo, taip ir A. Mickevičiaus kūryba yra glaudžiai susijusi su jo gyventomis vietomis. Ypač daug realiųjų didžiojo dainiaus poezijoje randame iš tų vietų, kuriose jis praleido savo vaikystę ir jaunystę. Tų realiųjų pažinimas padeda geriau suprasti ir poeto veikalus. Jau XIX a. antroje pusėje lenkų mickevičiologai pradėjo ieškoti A. Mickevičiaus kūrybos ryšių su Naugarduko kraštu. Buvo aprašytos atskiros realijos, susijusios su poeto vardu ir kūryba: apibūdinta Zaosė¹, A. Mickevičiaus namelis Naugarduke², Tuhanovičiai³. Paskelbta įdomių darbų, rodančių, kaip poeto gyvenimo aplinkumos realijos atsispindėjo jo kūryboje⁴. Tie darbai yra tam tikras indėlis į mickevičiologiją ir įneša nemažą aiškumo į poeto vaikystės bei jaunystės laikotarpį. Bet nuo tų studijų ar straipsnių parašymo jau praėjo nemažas laikotarpis. Laikas daug ką pakeitė ir daug ką sunaikino. Mokslui, ir ypač praktikai, svarbu, kaip tos vietos atrodo šiandieną, kas iš tų realiųjų yra išlikę. Taip pat įdomu žinoti, koks yra tų vietų žmonių santykis su poetu bei jo kūryba. Be to, lietuvių mickevičiologijai, plačiau tyrinėjant poeto ryšius su Lietuva ir lietuvių literatūra, iškyla būtinas reikalas paieškoti Naugarduko krašte Lietuvos istorijos realiųjų, kurios galėjo stimuliuoti lietuviškąją A. Mickevičiaus tematiką ir kurios lenkų autorių darbuose nebuvo pakankamai išryškintos. Reikėjo patikrinti ir tautosakinius pasakojimus, kurių atgarsiai skamba A. Mickevičiaus lietuviškos tematikos kūriniuose. Tuo tikslu buvo organizuota Vilniaus Valskybinio pedagoginio instituto Lietuvių kalbos ir literatūros fakulteto studentų ekspedicija į Naugarduką ir jo apylinkes. Grupę sudarė dešimt stu-

¹ W. Korotyński, Kilka szczegółów o rodzinie, miejscu urodzenia i młodości Adama Mickiewicza, Wilno, 1861. T. Ziemia, Mickiewicz w okresie nowogródzkim, — „Tygodnik Ilustrowany“, 1882, t. 2, Nr. 357—360. E. Pawłowicz, Zaosie, — „Tygodnik Ilustrowany“, 1883, t. I, Nr. 14.

² K. P., Dom Mickiewiczów w Nowogródku, — „Kurjer Litewski“, 1906, Nr. 50. A. Snieżko, Dworek Mickiewiczowski w Nowogródku, — „Ziemia Lidzka“, 1938, Nr. 9 i odb. Lida, 1939.

³ B. D. (Dybowski), Parę wspomnień o Tuhanowiczach, — „Kurjer Lwowski“, 1916, Nr. 300.

⁴ L. Podhorski-Okółów, Realia Mickiewiczowskie, I, Warszawa, 1952, II, Warszawa, 1955.

dentų⁵, kuriems vadovavo šių eilučių autorius. Buvo dirbama nuo 1968 m. liepos mėn. I d. ligi liepos mėn. 20 d. Lankytasi Naugarduke ir jo apylinkėse, Rutoje, Ščiorsuose, Tuhanovičiuose, Svitezio ežero apylinkėse. Aprašytos vietos, susijusios su Lietuvos istorija, užrašyti žmonių pasakojimai apie šias vietas, aprašytos gamtos bei buities realijos, betarpiškai susijusios su A. Mickevičiaus asmenybe bei kūryba, užrašyti žmonių pasakojimai apie poetą.

Šiame straipsnyje panaudota ne visa ekspedicijos surinkta medžiaga. Aptarti tik tie duomenys, kurie šiandieną gali būti naudingi mokslui ir praktikai. Visa medžiaga yra saugoma Vilniaus Valstybinio pedagoginio instituto Lietuvių kalbos ir literatūros fakulteto Lietuvių literatūros kabinete. Greta ekspedicijos metu surinktų duomenų remiamasi faktais, paimtais iš ankstesnių šaltinių, siekiant sudaryti pilnesnį ir tikslesnį vaizdą apie būdingiausias realijas.

Ekspedicija savo darbą pradėjo nuo poeto giminės Zaosės. Poetą ir jo šeimą su Zaose sieja tokia istorija. Lietuvių didikų Mickevičių šeima, kildinama iš kunigaikščių Giedraičių⁶, XVII amžiaus pabaigoje iš Lydos apskrities persikėlė į Naugarduko apskritį⁷. Poeto tėvas Mikalojus Mickevičius XVIII a. pabaigoje dirbo Naugarduko teisme, bet šeima daugiausia gyveno Zaosės dvarelyje pas Mikalojaus dėdę Bazilijų Mickevičių, o 1799 m., žuvus Bazilijui⁸, poeto tėvas paveldėjo šį dvarelį, ir šeima pastoviai apsigyveno Zaosėje⁹. Vadinasi, ankstyvoji poeto vaikystė yra susijusi su šia vieta, nes Mickevičienė su vaikais čia gyveno ligi 1801 m.¹⁰

Dabar Mickevičių sodybos vietoje stovi paminklas — grakštus obeliskas, kuriame iškaltas poeto bareljefas¹¹. Aplinkui matyti buvusių pastatų žymės, auga vaismedžiai. Į sodybą veda liepų alėja.

Zaosės apylinkės gražios, daugiausia lygumos, kai kur tas lygumas pagyvena nedidelės kalvelės.

⁵ Ekspedicijoje dalyvavo Lietuvių kalbos ir literatūros fakulteto III kurso studentės: O. Brazauskaitė, K. Galdikaitė, G. Jukonytė, B. Kašėtaitė, N. Mameniškytė, V. Pikelytė, M. Rumbutytė, A. Saksinskaitė, S. Stasiulytė, I. Šalnaitė.

⁶ Polska Encyklopedia Szlachecka, Warszawa, MCMXXXV, t. I, s. 238.

⁷ T. Wierzbowski, Z badań nad Mickiewiczem i utworami jego, Warszawa, 1916, s. 6.

⁸ Visi kaimynai, o pirmiausia Mickevičių giminė, sužinojo, kad Bazilijus mirė, sumuštas Jano Soplicos... (E. Łopaciński, Kraj nad Switezią w cieniu akt archiwalnych. — „Słowo“, 1932, Nr. 1.)

⁹ W. Korotyński, Kilka szczegółów o rodzinie, miejscu urodzenia i młodości Adama Mickiewicza, Wilno, 1861.

¹⁰ 1801 m. Zaosė buvo išnuomota Jonui ir Agotai Majevskiems, o 1806 m. Mikalojus Mickevičius dvarelį atidavė savo svainiui Vincentui Stypulkovskiui. Wł. Mickiewicz, Żywot Adama Mickiewicza, Poznań, 1929, s. 7.

Zaosė yra Bresto srityje, Baranovičių rajone, nuo Naugarduko apie 40 km į Baranovičių pusę.

¹¹ Vietos gyventojų teigimu, paminklas buvo pastatytas 1923 m. Jį pastatę lenkų kareiviai ir karininkai.

Nuo 1801 m. Mikalojus Mickevičius su šeima pastoviai gyveno Naugarduke. 1806 m. jis čia pasistatė mūrinį namelį¹², kuriame vaikystę praleido ir poetas. Be to, studijuodamas Vilniaus universitete ir vėliau mokytojaudamas Kaune, A. Mickevičius atostogų metu atvykdavo į Naugarduką. Kai kurie mokslininkai teigia, kad poetas Naugarduke yra ir gimęs¹³, bet šita hipotezė nėra pakankamai pagrįsta. Vienas iš motyvų tai hipotezei atsirasti buvo tas, kad išlikę krikšto metrikai rodo, jog poetas buvo pakrikštytas Naugarduke 1799 m. vasario 12 d. Pilies kalno papėdėje stovinioje bažnyčioje. Apie tai liudija ir kairėje pastato pusėje prikalta marmuro lenta¹⁴.

Mirus tėvams, jaikus šeimos židinyo buvo išdraskytas. Tą praradimą poetas giliai pergyveno. Laiške J. Čečiotui jis tuos skaudžius jausmus taip išliejo: „...užvažiavau į svetimus namus, nubėgau į kiemą, kadaise priklaususį mums. Gailestis neleido pastebėti to didelio nuterijimo. Namelį, kuriame gyvenome, radau atidarytą, bet tamsų... Niekas manęs nesutiko, nebeišgirdau įprastinio „Adam“, „Adam“. Taip suspaudė mane gailestis, kad kvapo ilgai negalėjau atgauti¹⁵. Tie tragiški poeto pergyvenimai vėliau atsispindėjo „Vėlinių“ IV dalyje¹⁶.

1824 m. trys broliai — Adomas, Aleksandras ir Jurgis Mickevičiai, susirinkę Vilniuje, tėvų namelį pavedė valdyti vyresniajam broliui Pranciškui, kaip likusiam gyventi Naugarduke. 1832 m. carinė valdžia nusprendė namelį konfiskuoti, nes jo savininkas Pranciškus Mickevičius dalyvavo 1831 metų sukilime. 1837 m. tas namelis buvo parduotas už 2287 rublius. Nuo to laiko jisėjo į rankų į rankas. 1861 m. šiame namelyje lankėsi poeto sūnus Vladislovas. 1881 m. namelis sudegė. Bet netrukus, 1887 m., pastatas vėl buvo pradėtas atstatyti pagal tokį išplanavimą, koks buvo čia gyvenant poetui¹⁷. Pagaliau 1920 m. Naugarduko apskrities Revoliucinis komitetas šiame namelyje įrengė Mickevičiaus muziejų¹⁸, kuris veikia ir šiandieną.

Namelį ir jo aplinkumą, kurioje praleido savo vaikystę ir dalį jaunystės, poetas įamžino beveik visuose stambiuosiuose savo kūriniuose: be „Vėlinių“ IV dalies — „Konrade Valenrode“¹⁹ ir „Pone Tade“²⁰.

Naugarduke yra ir daugiau istorinių bei gamtos realijų, susijusių su poeto asmeniu bei kūryba. Ant vieno kalno yra supiltas iš žemės elipsio

¹² L. Podhorski-Okolów, *Realia Mickiewiczowskie*, t. I. Warszawa, 1952, s. 20.

¹³ P. Chmielowski, *Adam Mickiewicz*, t. I, Warszawa, 1886, s. 411—416.

¹⁴ Ta lenta buvo prikulta 1930 m., švenčiant 75-ąsias poeto mirties metines. (A. Sniežko, *Dworek Mickiewiczowski w Nowogródku*, Lida, 1939, s. 55.)

¹⁵ A. Mickiewicz, *Dziela*, t. XIV, Warszawa, 1955, s. 167—168.

¹⁶ A. Mickiewicz, *Dziela*, t. IV, Warszawa, 1955, s. 772—817.

¹⁷ A. Sniežko, *Dworek Mickiewiczowski w Nowogródku*, Lida, 1939, s. 36—51.

¹⁸ Įsako tekstas apie muziejaus įsteigimą kabo vienoje iš muziejaus salių.

¹⁹ A. Mickevičius, *Rinktinė*, V., 1955, p. 203.

²⁰ Ten pat, p. 253.

formos didokas kalnelis-paminklas A. Mickevičiui²¹. Ant gretimo kalno stūkso Naugarduko pilies griuvėsiai, pilies, kurią poetas yra įamžinęs savo kūryboje. Šioje pilyje prasideda „Gražinos“ veiksmas.

Nuo pilies atsiveria reto grožio vaizdai. Ypač didingai atrodo apie keturis kilometrus besitęsianti lyguma, kurią vietos gyventojai vadina Gražinos lauku. Gražinos laukas pasibaigia vadinamuoju Litovkos slėniu, o už slėnio yra Litovkos kaimas. Netoli šio kaimo yra Litovkos ežeras, kurį maitina šaltiniuotas miško upelis²². Tuos gamtovaizdžius poetas taip pat įamžino savo poezijoje. „Gražinos“ veiksmas, prasidėjęs Naugarduko pilyje, vėliau perkeliamas į aukščiau paminėtas vietas. Kunigaikštienė išveda karius per Gražinos lauką ir susiremia su priešu Litovkos slėnyje, netoli Litovkos ežero. Šių gamtovaizdžių realijos poeto atkurtos su kruopščiausiu tikslumu²³.

Pirmą kartą A. Mickevičius tėvų namus paliko 1813 m. ir kurį laiką gyveno Rutoje, teisėjo Medardo Rostockio dvarelyje²⁴. Spėjama, kad A. Mickevičius, mirus tėvui ir pasunkėjęs gyvenimo sąlygoms, Rutoje, gyveno, uždarbiaudamas kaip namų mokytojas²⁵. Atrodo, kad jaunuolis 1813 m. Rutoje negalėjo ilgai gyventi, nes reikėjo lankyti mokyklą. Vėliau A. Mickevičius, parvykęs į Naugarduką švenčių ar atostogų metu, applan-kydavo ir Rutą.

Tą vietovę jis įamžino ir savo poezijoje. Su Ruta yra susijusi baladės „To lubę“ genezė²⁶. Be to, L. Podhorskis-Okolovas kelia hipotezę, kad „Pono Tado“ teisėjo paveikslas ir Soplicos dvaro aprašyme atsispindi poeto buvusio globėjo M. Rostockio asmenybė bei dvarelį aplinkuma²⁷. Iš tų realijų šiandieną nieko nėra išlikę. Rutos apylinkės kalvotos. Vietovę pa-

²¹ Paminklas supiltas Mickevičiaus komiteto Naugarduke iniciatyva 1924 m. (J. Zmigrodzki, Nowogródek i okolicy, Nowogródek, 1927, s. 41).

²² Kyla klausimas, kada ir kodėl šios vietos pavadintos Lietuvės (Litovkos) vardu. Liaudis taip aiškina savo pasakojimuose: „Kadaise netoli kaimo gyvenusi kunigaikštystė hetuvė, jos valdoms priklausęs dabartinis Lietuvės kaimas. Iš pagarbos savo tautai ji kaimą pavadinusi Lietuvės vardu (Voronko Nikalojus Semionovičius, 70 metų, Litovkos kaimo gyventojas). A. Mickevičius „Gražinos“ pabaigoje mini, kad „dotąd pole bitwy zwą polem Lite wki“. Tai rodo, kad tie vietovardžiai taip vadinosi ir A. Mickevičiaus laikais. Tačiau tiksliau tų vietovardžių kilmės kol kas nepavyko nustatyti.

Dabar Litovkos kaimas ir Litovkos slėnis įeina į tarybinio ūkio Dubki žemes. Litovkos slėnis melioruojamas, todėl jo grožis gerokai sudarkytas. Litovkos ežerą mėgsta lankyti Naugarduko gyventojai. Vietos gyventojai teigia, kad prie šito ežero atbėgdavęs ir Mickevičius su savo mokyklos draugais.

²³ A. Mickiewicz, Dziela, t. II, Warszawa, 1955, s. 33.

²⁴ L. Podhorski-Okolów, Realia Mickiewiczowskie, t. I, s. 37.

²⁵ Kronika życia i twórczości Mickiewicza, Lata 1798—1824. Warszawa, 1957, s. 71.

²⁶ Ten pat, s. 170.

²⁷ L. Podhorski-Okolów, Realia Mickiewiczowskie, t. II, Warszawa, 1952, s. 47—55.

gyvina to paties vardo srauni upė, kurios krantai aukšti, apaugę krūmais ir medžiais²⁸.

A. Mickevičius gana dažnai lankėsi Ščiorsuose²⁹. Pirmą kartą poetas į Ščiorsus atvyko 1818 m. liepos 14 d. ir čia išbuvo apie savaitę. Laiške J. Ježovskiui jis rašė: „...būdamas Ščiorsuose apie savaitę, ši tą padariau: komentavau dvi odes... Perskaičiau daug dalykų, kurių svarbiausi būtų šie: Patricijaus išverstą Horacijų, daug Kochovskio, Kochanovskio, Tvardovskio Horacijaus sekimų, peržiūrėjau puošnų Horacijaus leidimą, paruoštą Bachterio, Bentlejaus ir išleistą Londone“³⁰. Poetas pabuvodavo Ščiorsuose kiekvienų atostogų metu. 1822 m. jis čia praleido daugiau kaip mėnesį. Tuo metu, atrodo, Chreptovičių bibliotekoje jis rinko medžiagą „Gražinai“. Kai kurie A. Mickevičiaus kūrybos tyrinėtojai teigia, kad čia ta poema buvo ir rašoma³¹. Manoma, kad čia poetas parašė ir savo sonetą „Do Niemna“³².

Ščiorsuose yra išlikusių realiųjų, betarpiškai susijusių su poetu. Parke stovi didžiulis trikamienis ąžuolas, kurį vietos gyventojai vadina Mickevičiaus ąžuolu. Poetas mėgdavęs po šiuo ąžuolu dirbti ir ilsėtis. Parke yra išlikę šeši tvenkiniai, kurių trys išsilaikę labai gerai, išlikusios didingos liepų alėjos. Taip pat išlikę kai kurie tų laikų pastatai — vieny rūmų dalis, du pastatai skirti darbininkams, bažnyčia, nemažai ūkinių pastatų³³. Ščiorsuose yra etnografinis muziejus, kuriame vienas skyrius paskirtas A. Mickevičiui. Ščiorsų žemė — tai lygumų, derlių laukų žemė. Už kilometro nuo gyvenvietės teka Nemunas. Čia jis dar siauras, ramus, bevingiuojąs lygumų pievomis.

Ypač didelį vaidmenį A. Mickevičiaus gyvenime ir kūryboje suvaidino Tuhanovičiai³⁴. Tuhanovičiai tai tėviškė Marilės Vereščiak, įkvėpusios A. Mickevičiui pačius pakiliausius meilės lyrikos puslapius. Dvaro sodyba

²⁸ Dabar Rutos žemės priklauso Čapajevio vardo kolūkiui. Ruta yra 16 km nuo Naugarduko, prie Naugarduko-Karelių kelio.

²⁹ Ščiorsai yra 25 km nuo Naugarduko, ant Nemuno kranto. Ščiorsai — tai buvęs didikų Liutaurų-Chreptovičių dvaras, įkurtas netoli Nemuno upės. 1729 m. Joakimas Chreptovičius pastatė Liudviko XV stiliaus labai puošnius rūmus ir įkūrė turtingą biblioteką, turinčią nemažą bibliografinių retenybių bei brangių rankraščių. Čia dažnai lankydavosi mokslininkai ir poetai. Kurį laiką Ščiorsuose gyveno astronomas M. Počebutas, rinko medžiagą savo veikalams istorikas J. Lelevelis. Ta biblioteka naudojosi ir A. Mickevičius, rinkdamas medžiagą savo istoriniams kūriniams. (Słownik geograficzny, t. XI, Warszawa, 1890, s. 859—860).

³⁰ Archiwum filomatów, Cz. I, Korespondencja 1815—1823. Wyd. J. Czubeck, t. III, s. 396.

³¹ J. Kleiner, Mickiewicz, t. I, Lublin, 1948, s. 325.

³² Kronika życia i twórczości Mickiewicza, Lata 1798—1824, Warszawa, 1957, s. 341.

³³ Dabar Chreptovičių žemės priklauso Vorošilovo vardo kolūkiui, kurio centras yra buvusiam dvare.

³⁴ Tuhanovičiai yra apie 41 km į šiaurę nuo Naugarduko, ties Cyrinu. Dabar Tuhanovičiai yra mažas kaimelis, kurį sudaro trys kiemai. Kaimelis stovi prie pat buvusio Vereščiakų parko ir priklauso „Bolševiko“ kolūkiui. Čia pat teka Serveciaus upė. Kadaise to kaimo žemes valdė kunigaikštis Tuhanas. Vėliau dvaras ilgam perėjo grafų Vereščiakų žinion. (Słownik geograficzny, t. XII, Warszawa, 1892, s. 608.)

įkurta labai gražioje, jaukioje vietoje, ant kalno, nuo kurio atsiveria gražūs apylinkių reginiai. Sodybai romantiškumo teikė gerai suprojektuotas ir stropiai prižiūrimas parkas, kuris pirmojo pasaulinio karo metu buvo gerokai sunaikintas. Bet dar ir dabar parko visumos kontūrai ir kai kurie medžiai bei medžių grupės išlikusios. Iš Mickevičiaus laikų yra išlikę ąžuolai dvyniai, du kaštonai, liepų altana, Marilės kalnelis. Trobesių nėra išlikę jokių. Matomos tik jų pamatų žymės.

Vieni teigia, kad A. Mickevičius į Tuhanovičius atvyko 1818 m.³⁵. Bet labiau įtikina ta versija, kad poetas pirmą kartą čia buvo 1820 m. rugpiučio mėn.³⁶. Tuo metu, kai poetas čia atvyko, Vereščiakas jau buvo miręs. Našlė gyveno su dviem sūnumis — Mykolu, Juozu ir dukra Marija, namiškių vadinama Marile. Apie T. Zano³⁷ ir A. Mickevičiaus nuotaikas Tuhanovičiuose galima spręsti iš jų laiškų. Zanas laiške A. Pietraškevičiui rašė: „...kartu su Adomu kuo maloniausiai, kuo linksmiausiai Tuhanovičiuose praleidome savaitę. Ypač malonu būti draugijoje dorų Vereščiakų ir... Marijos, kurią pats Adomas dievina“³⁸. A. Mickevičiaus pergyvenimai čia buvo žymiai sudėtingesni ir dramatiškesni. Antai jis pavydi Zanui jo linksmumo. Vėliau kitame laiške užsimena, kad kartą pas Vereščiakus, prie stalo įžeidžiamai koliojęs lenkus, tuo užsitraukdamas visų rūstybę³⁹. Bet čia pergyventi meilės jausmai Marilei Tuhanovičius padarė artimus ir brangius poeto širdžiai. Net ir tada, kai Marilė ištėkėjusi Tuhanovičiuose nebėgyveno, poetas čia apsilankydavo ir visuomet apie šią vietovę kalbėjo su didele šiluma. Laiške J. Cečiotui jis pastebi, kad Tuhanovičiai visuomet turi daug palaimingumo. „Mykolas (Vereščiakas — J. R.) šviesus, apsiškaišes ir pakiliausias romantikas. Persikeliame į riteriškuosius amžius, kalbamės oriai, apie reikšmingus dalykus, susitinkame su įvairiais asmenimis...“⁴⁰.

Suprantama, kad Tuhanovičiuose pergyventi jausmai atsispindėjo daugelyje A. Mickevičiaus kūrinių. Tų jausmų išraišką randame kūriniuose: „Žibutė“, „Svitezis“, „Marilės kalnelis“, „Į M****“, „Į****“. Ir ypač ryškiai tie jausmai skamba „Vėlinių“ IV dalyje, jų aidus girdime ir „Pone Tade“.

Viena iš mėgstamiausių poeto jaunystės vietų buvo Svitezio ežeras. Poetas lankydavosi prie šio ežero. Antai, laiške Cečiotui jis rašo: „...kurių nors gražią dieną važiuosime į Svitezio girias, praleisime ten keletą dienų,

³⁵ W. Mickiewicz, *Zywoť Adama Mickiewicza*, t. I, Poznań, s. 42.

³⁶ A. Drogoszewski, Mickiewicz, poznaje Marylę..., — „Ruch literacki“, 1930, Nr. 9, s. 272—275.

³⁷ A. Mickevičius atvyko pirmą kartą į Tuhanovičius kartu su savo draugu T. Zanu. *Archiwum filomatów*, Cz. I, Korespondencja 1815—1823, Wyd. J. Czubek, t. II, s. 248—249.

³⁸ Ten pat.

³⁹ A. Mickiewicz, *Dziela*, t. XIV, Warszawa, 1955, s. 128.

⁴⁰ Ten pat, s. 168—169.

keliausime po mišką ir mąstysime“⁴¹. Ežeras yra apskritimo formos, užima daugiau kaip 135 ha plotą. Krantai apaugę mišriu mišku. Pakrantėms didingumo teikia čia gausiai augą ąžuolai. Be abejo, A. Mickevičius čia klausėsi ir gausių legendų, gaubiančių šį ežerą. Tos legendos tebėra gyvos ir šiandieną žmonių tarpe. Ypač plačiai paplitę yra tokios legendos motyvai: esą ežeras atsiradęs nugrimzdusio į žemės gelmes miesto vietoje. Kaip teigiama legendoje, šio miesto vyrai išvykę į karą. Mieste likusios vienos moterys. Apsupus miestą priešui, karių žmonos ir dukros, nenorėdamos patekti į priešo rankas, ėmusios melsti, kad miestas prasmegtų į žemę. Prasivėrusi žemė ir miestas kartu su žmonėmis nugrimzdęs į prarają, kurią netrukus užliejęs vanduo. Gyventojai dar ir dabar rodo paskendusio miesto grindinį. Tas grindinys meniškai sudėstytas iš vidutinio dydžio akmenų, kuriuos vanduo, plaudamas krantą, sužėrė į ežerą. O archeologai, kasinėdami ežero pakrantes, randa senųjų laikų liaudies naudojamų reikmenų liekanų⁴². Žmonės taip pat pasakoja apie tai, kad ant vandens naktimis pasirodančios undinės, vadinamos svitezietėmis⁴³. Svitezio ežerą ir jį gaubiančias legendas poetas įamžino dviejose baladėse: „Svitezyje“ ir „Svitezietėje“. „Svitezyje“ yra labai tiksliai pavaizduotos ežero formos, pakraščių augmenija. Tiesa, kai kurie augalai, minimi baladėje, jau yra išnykę. Nebepavyko rasti augalų, kuriuos poetas vadina baladėje „car“ vardu.

II

Ekspedicijos metu teko pastebėti, kad baltarusių liaudis saugo poeto atminimą: žino jo kūrybą, poeto asmenį apgaubusi įvairiais pasakojimais. Stai keli charakteringesni pasakojimai: Servukas Michailas Antonovičius, 65 metų kolūkietis iš Medeničių kaimo, esančio netoli Zaosės, kalbėjo, kad jam dar vaikystėje apie poetą pasakojęs 115 metų senelis. Iš tų pasakojimų atsimenąs, jog Mickevičių sodyboje buvę du pastatai: gyvenamasis namas ir daržinė, taip pat buvusi pavėsinė, kurioje poetas rašęs, kai parvažiuodavęs. Zaosėje jis mėgdavęs praleisti dalį atostogų... Mickevičiaus vienas dėdė buvęs maištininkas⁴⁴.

⁴¹ A. Mickiewicz, Dzieła, t. XIV, Warszawa, 1955, s. 169.

Svitezis yra pats didžiausias ežeras Naugarduko rajone, apie 21 kilometras nuo Naugarduko.

⁴² Słownik geograficzny, t. XI, Warszawa, 1890, s. 722—723.

⁴³ „Svitezietė“ yra A. Mickevičiaus sukurtas terminas (Dzieła, Warszawa, 1955, t. I, s. 499).

⁴⁴ Pasakojimą užrašė B. Kašėtaitė ir S. Stasiulytė. Tik viena pasakojimo detalė, teigianti, kad A. Mickevičius atostogų metu lankėsi Zaosėje, yra minima mickevičilogijoje (A. Sniežko, Dworek Mickiewiczowski w Nowogródku, Lida, 1939, s. 31). Kitų faktų mokslo šaltiniuose nerandame. Jie yra, matyt, sukurti liaudies.

Naugarduko apylinkių gyventojas Bako Michailas Josifovičius iš Litovkos kaimo, pasakodamas apie šio kaimo kilmę, pasirėmė A. Mickevičiaus „Gražinos“ siužetiniais metmenimis, juos savaip komentuodamas⁴⁵.

Sčiorsuose Juškevičius Armonas (85 metų), buvęs Chreptovičiaus sodininkas, pasakodamas apie parką, priminė, kad „Chreptovičius su Mickevičiumi ypač mėgo ąžuolą, po kuriuo poetas vėliau parašė „Gražiną“⁴⁶. Čia jis praleisdavęs ištisas valandas. Buvęs Chreptovičiaus darbininkas Kalala (85 metų) taip pat priminė, kad „ąžuolą dažnai lankydavo Mickevičius“⁴⁷.

Savon Melanija Michailovna (70 metų) ir Savon Varvara Nikolajevna (67 metų), gyvenančios Tuhanovičių kaime, papasakojo, kad A. Mickevičius Tuhanovičių parką apsodinęs liepų ir topolių alėjomis. Parkas buvęs gražiai sutvarkytas, augę daug kaštonų, gėlių, buvę du tvenkiniai, šiltnamiai. A. Mickevičius pasodinęs ir liepų pavėsinę. Prie jos buvę keturi marmuriniai herbai. Ant kalno augęs beržas, kurį taip pat pasodinęs A. Mickevičius. Parke ant akmens jis buvo išbraižęs laikrodį, kuris rodydavęs valandas... Ant filaretų akmens, kuris yra puskilometris nuo parko, Vioscų kaime, Mickevičius pietaudavęs. O Sevkovskis Vladimiras Jakovlevičius (75 metų), gyvenęs Podhajmo kaime, dar pastebėjo, kad Mickevičius ant to akmens rašydavęs ir eilėraščius⁴⁸.

Svitezio ežero pakrančių gyventojai ne tik žino A. Mickevičiaus balades, bet ir moka jas padeklamuoti atmintinai. Koniukas Genadijus Aleksejevičius (48 metų), Svitezio pakrančių miškų eigulys, paklaustas, ar žinąs poetą A. Mickevičių, tuoj padeklamavo baladę „Svitezis“⁴⁹.

* * *

Ekspedicija, spręsdama tuos uždavinius, apie kuriuos buvo kalbama šio straipsnio pradžioje, įnešė į A. Mickevičiaus kūrybos tyrinėjimą šį tą naujo. Surastos ir aplankytos su A. Mickevičiaus vardu susijusios Naugarduko krašto vietos, aprašyta jų dabartinė būklė, užrašyti žmonių pasakojimai apie poetą ir šias vietas. Ekspedicija ypač didelį dėmesį kreipė į vietas, susijusias su Lietuvos istorija ir atsispindėjusias A. Mickevičiaus poezijoje. Patikslintos „Gražinos“ veiksmo vietos kai kurios detalės.

1968, gruodis

⁴⁵ Pasakojimą užrašė O. Brazauskaitė ir I. Šalnaitė.

⁴⁶ Tas faktas minimas ir mickevičiologijoje (J. Kleiner, Mickiewicz, t. I, Lublin, 1948, s. 325).

⁴⁷ Pasakojimus užrašė K. Galdikaitė ir M. Rumbutytė.

⁴⁸ Pasakojimus užrašė G. Jukonytė ir A. Saksinskaitė. Pasakojime užrašyti faktai, išskyrus apie pasodintą beržą, nesutinkami mokslo literatūroje. Jie yra, matyti, liaudies kūryba. Tuose pasakojimuose jaučiamas šiltas liaudies santykis su poetu, noras teigiamiau charakterizuoti poetą.

⁴⁹ Kalbėjosi studentės N. Mameniškytė ir V. Pikelytė.

ПО МЕСТАМ А. МИЦКЕВИЧА

Понас РИШКУС

Резюме

В июле 1968 г. была организована экспедиция студентов факультета литовского языка и литературы Вильнюсского государственного педагогического института в Новогрудек и его окрестности (в Заосье, Руте, Щорсы, Тухановичи и на берега озера Свитезь). Студенты посетили места, связанные с именем А. Мицкевича и описали их нынешнее состояние. Были записаны также рассказы жителей о поэте и местные легенды. Студенты обратили особое внимание на местности, связанные с историей Литвы и отображенные в поэзии А. Мицкевича. Были уточнены некоторые детали, связанные с местом действия поэмы «Гражина».

ŚLADAMI A. MICKIEWICZA

Jonas RISZKUS

Reziume

W lipcu 1968 r. studenci Wileńskiego Instytutu Pedagogicznego odwiedzili miejsca, związane z życiem i twórczością A. Mickiewicza: Nowogródek, Zaosie, Tuhanowicze, Rutę, Szczorsy, jezioro Switeź. Studenci zapisali opowiadania miejscowych mieszkańców, związane z legendami dotyczącymi poety oraz poszczególnych okolic. Szczególna uwaga została zwrócona na miejscowości, związane z historią Litwy. Ustalono zostały niektóre szczegóły oraz miejsce z akcji poematu „Grażyna”.